

*Învățătorul și Dirijorul Ioan Pavel
(1875-1970)*

Dragoș Ioan ȘUȘMAN*

Abstract: *The teacher and the choir conductor Ioan Pavel (1875-1970).* The present study makes a brief excursion into the history of Romanian teaching in Sebeș – Alba, during the second half of the 19th and the beginning of the 20th centuries. The study focuses on the personality of Ioan Pavel, teacher at the orthodox confessional school, who contributed to promoting the cultural and artistic values inside the Romanian community of the town. The information regarding teacher Ioan Pavel, was taken mostly from the Sebeș Orthodox Parish archives preserved in the Romanian National Archives, Alba County Branch. The material was organized following the chronological criteria, having to face the inherent difficulties regarding the lack of precise information in order to accurately date some of the documents.

Keywords: *Teacher, Conductor, Choir, Orthodox, Document, Parish, Archive.*

Unul dintre dascălii de seamă ai școlii confesionale ortodoxe din Sebeș a fost Ioan Pavel¹, personalitate relevantă pentru viața culturală

---

* PhD student, “Gheorghe Dima” Music Academy in Cluj-Napoca; Teacher at “Lucian Blaga” Secondary School, Sebeș, Alba County.

¹ Unele surse bibliografice plasează nașterea dascălului cu un an mai devreme. A se vedea în acest sens Ana Lupu, *File de cronică din Lančrăm*, Alba Iulia, Edit. Aeternitas, 2008, p. 144.

din zonă în primul rând datorită prodigioasei activități muzicale desfășurate în calitate de *dascăl de cântări și dirijor de cor (anexa 1)*. Nu este lipsit de importanță faptul că din familia acestuia fac parte și alte mari personalități: a fost tatăl profesorului universitar Dorin Pavel, un nume de referință al hidroenergeticii românești² și era căsătorit cu Letiția, sora mai mare a marelui poet și filosof Lucian Blaga³.

Procesul verbal întocmit în urma unei ședințe a sinodului parohial al Parohiei Ortodoxe Sebeș, în cadrul căreia a avut loc alegerea membrilor comitetului și epitropiei parohiale, îl menționează pe Ioan Pavel primul în rândul membrilor epitropiei⁴.

La 20 septembrie 1897 învățătorii Ioan Pavel și Dionisiu Lăncrănjan solicită comitetului parohial să le acorde, ca spațiu de locuit, „odaia din localul școlii în care se află biblioteca școlară”⁵. În sprijinul solicitării, semnatarii documentului invocă costul ridicat al chiriilor în Sebeș și imposibilitatea de a dobândi o locuință în apropierea școlii. Totodată, în cazul în care solicitarea le va fi soluționată favorabil, dascălii se obligă să îngrijească atât de odaia respectivă, cât și de întreaga incintă a școlii pe timpul când nu sunt cursuri. Se pare că cei doi nu au obținut ceea ce cereau, astfel încât, la 21 iulie 1898, Ioan Pavel adresează singur o solicitare similară comitetului parohial⁶ (*anexa 2*). De data aceasta este mult mai categoric în argumentație, justificând-și cererea prin imposibilitatea de a suporta costul unei chirii în Sebeș datorită salariului său extrem de mic⁷. De asemenea precizează că, în

² Nicolae Dănilă, *Sebeșul și Marea Unire*, Sebeș, 2003, p. 15.

³ ****Vârstele orașului. Sebeș – 750 de ani de atestare documentară (1245-1995)*, Sebeș, 1995, p. 140.

⁴ Serviciul Județean Alba al Arhivelor Naționale ale României (în continuare SJANA), Fond *Parohia Ortodoxă Sebeș*, dosar 1/1869, nenumărat. Din documentul citat se păstrează ultimele două pagini, prima pagină a acestuia – pe care se trece de regulă data întocmirii – nefiind prezentă în dosarul corespunzător anului 1869. Prin urmare, ne aflăm în fața unui document nedatat, singura posibilitate de a depăși acest neajuns fiind apelarea la datarea prin intermediul dosarului din care face parte documentul citat – dosarul anului 1869. Mai mult ca sigur însă, acest proces verbal a fost întocmit mult mai târziu, prezența sa în dosarul amintit fiind rezultatul unei erori. Pentru a argumenta afirmația noastră, este suficient să amintim faptul că în anul 1869 învățătorul Ioan Pavel nu era născut.

⁵ *Ibidem*, dosar 1/1897, nenumărat.

⁶ *Ibidem*, dosar 1/1898, nenumărat.

⁷ Fondurile arhivistice cercetate oferă informații referitoare la veniturile salariale înregistrate de dascălul Ioan Pavel. Pentru fiecare dintre ultimele patru luni

cazul în care nu va obține locuința amintită, va fi nevoit să renunțe la postul de dascăl. Solicitarea lui Ioan Pavel apare, alături de cea similară a dascălului Avram David, pe poziția a doua de pe convocatorul ședinței comitetului parohial din 6/18 septembrie 1898⁸.

În zilele de 7 și 8 noiembrie ale anului 1897 învățătorii școlii confesionale ortodoxe – printre care și Ioan Pavel – s-au deplasat la Alba Iulia pentru a lua parte la adunarea generală a reuniunii învățătorilor *greco-ortodocși* din districtul *Sas-Sebeș*⁹. Anul următor dascălii amintiți au participat la o reuniune similară, desfășurată în zilele de 19 și 20 aprilie (1 și 2 mai), în comuna Pianul de Sus¹⁰. În același an, după doar câteva luni, în „18/30 august și zilele următoare”, patru dintre învățătorii școlii confesionale ortodoxe din Sebeș – unul dintre aceștia fiind Ioan Pavel – au luat parte la „conferințele învățătoarești”¹¹.

Primele referiri la activitățile muzicale desfășurate de dascălul Ioan Pavel sunt cuprinse în fondurile documentare corespunzătoare anilor 1898 și 1899, perioadă de timp în care, pe lângă activitățile didactice curente, acesta conducea *corul bisericesc de plugari* și pe *cel școlar* și îi instruia pe elevi în *muzica vocală*¹². Atribuțiile muzicale ale

---

ale anului 1897, acesta a primit în schimbul activității desfășurate suma de 40 de florini; *Ibidem*, dosar 1/897, nenumărat. Cuantumul venitului lunar al dascălului Ioan Pavel rămâne la valoarea de 40 de florini pe întreaga perioadă a anului 1898, după cum atestă cele zece chitanțe salariale păstrate; *Ibidem*, dosar 1/1898, nenumărat.

⁸ *Ibidem*. Nu putem preciza dacă solicitările celor doi dascăli fac referire la aceeași locuință.

⁹ *Ibidem*, dosar 1/1897, nenumărat. În acest sens, în data de 5 noiembrie 1897 au primit din partea bisericii suma de 30 florini.

¹⁰ *Ibidem*, dosar 1/1898, nenumărat. Pentru participarea la acest eveniment, cei șase dascăli ai școlii confesionale au primit suma de 36 de florini.

¹¹ *Ibidem*. În acest scop, le-a fost înmănată în data de 19/31 august suma de 12 florini, reprezentând diurna pe două zile.

¹² *Ibidem*, dosar 1/1898, nenumărat și dosar 1/1899, nenumărat. Este posibil ca predarea „muzicii vocale” și pregătirea corului școlar să constituie două activități echivalente (a se vedea în acest sens *nota* 29). În anul 1898, în schimbul fiecăreia dintre cele două activități muzicale, Ioan Pavel a primit o remunerație de 50 de florini. Din anul 1899 se păstrează o singură chitanță prin care dascălul atestă primirea sumei de 100 de florini, jumătate din aceștia pentru conducerea corului bisericesc și cealaltă jumătate pentru conducerea corului școlar. Menționăm că, în schimbul activității didactice curente, Ioan Pavel a fost răsplătit în anul 1899 cu o remunerație lunară de 40 de florini; *Ibidem*, dosar 1/1900, nenumărat.

dascălului reies și din modul în care acesta semnează unele documente, unde, alături de numele său, face specificarea „învățător și dirijor de cor”¹³ (*anexa 3*).

La 26 octombrie 1899 și 21, 22 și 23 octombrie 1900 au avut loc conferințele învățătorilor din zona Sebeș, la care a participat și Ioan Pavel împreună cu ceilalți cinci dascăli ai școlii confesionale ortodoxe din Sebeș¹⁴.

Anul 1900 îl găsește pe Ioan Pavel ca dascăl al școlii confesionale ortodoxe și dirijor al corului bisericesc și al celui școlar¹⁵, norma sa didactică cuprinzând, în luna iunie, și jumătate din orele învățătoarei Letiția Pavel¹⁶. În luna martie a acestui an școala confesională ortodoxă din Sebeș se confruntă cu o situație aparte. Unul dintre învățătorii acesteia, Simeon Henegariu, este numit în funcția de „controlor la cassa orașului”, renunțând astfel la îndatoririle didactice. Datorită acestui fapt „clasa I de elevi” rămâne fără dascăl, directorul unității, Avram David, hotărând asigurarea suplínirii învățătorului plecat până la venirea unui nou dascăl pe postul rămas vacant. În acest scop sunt desemnați învățătorii Ioan Pavel și Eliza Roșu, care vor împărți în mod egal orele de la clasa I. Conform înștiințării trimise comitetului parohial pe această temă, Ioan Pavel va fi însărcinat cu predarea limbii materne și a limbii maghiare, documentul făcând referire

¹³ Facem referire aici la chitanța prin care Ioan Pavel atestă primirea remunerației aferente activităților muzicale desfășurate în anul 1899. Pe această chitanță, specificarea amintită este făcută în manieră prescurtată: „înv. și dir. cor”. Pentru a facilita înțelegerea textului, am optat pentru prezentarea formulei detaliate în textul lucrării, în timp ce varianta prescurtată din document a fost redată în nota de subsol.

¹⁴ *Ibidem*, dosar 1/1899, nenumărotat. Pentru a participa la acest eveniment, dascălii au fost sprijiniți financiar cu suma de 54 de coroane, plata fiind confirmată printr-o chitanță. Spre deosebire de chitanțele similare din anii anteriori, aceasta cuprinde și modalitatea de calcul a sumei corespunzătoare fiecăruia dintre dascăli. Astfel, Ioan Pavel primește 9 coroane, reprezentând plata unei diurne de 3 coroane pentru fiecare dintre cele trei zile.

¹⁵ *Ibidem*. În schimbul activității de dascăl, acesta a primit lunar suma de 80 de coroane, în timp ce pentru conducerea celor două coruri în anul respectiv a fost răsplătit cu 200 de coroane.

¹⁶ *Ibidem*. În schimbul suplínirii efectuate, Ioan Pavel primește, în data de 22 august, suma de 40 de coroane. Nu putem preciza dacă *Letiția Pavel* este soția sa – care purta acest nume – sau o altă persoană cu nume identic.

și la faptul că, printre îndatoririle dascălului Ioan Pavel, se afla și aceea de predare a „cântării”¹⁷. O situație similară este consemnată de documente și în anul 1902, când învățătorul Ioan Pavel realizează, în lunile mai și iunie, jumătate din orele clasei I de elevi¹⁸.

În ședința din luna iunie a anului 1900 sinodul parohiei Sebeș face referire la îndatoririle muzicale ale dascălului Ioan Pavel. Conform protocolului întocmit cu această ocazie, Ioan Pavel a fost numit prin concurs dascăl la școala confesională din Sebeș, după numire acesta solicitând cu succes permisiunea de a predă *cântarea* la școlari și de a dirija corul adulților¹⁹.

Fondul arhivistic corespunzător anului 1901 consemnează că în această perioadă, pe lângă îndatoririle didactice obișnuite²⁰, Ioan Pavel s-a ocupat și de instruirea corului școlar²¹. Nu putem să trecem cu vederea faptul că între activitățile muzicale ale acestuia nu mai apare și conducerea corului de adulți, situația putând fi explicată fie printr-o omisiune a documentelor, fie prin renunțarea dascălului la realizarea acestei activități. Anumite indicii sugerează că cea de-a doua variantă este mai plauzibilă²², situația păstrându-se neschimbată și în anii școlari 1901/1902, 1902/1903 și 1903/1904²³.

La 13 octombrie 1902, *magistratul* orășenesc Sebeș trimite o scrisoare comitetului parohial ortodox din localitate, în care tratează problema alegerii *instructorului pomolog* al școlii confesionale. După

¹⁷ *Ibidem*, dosar 1/1900, nenumărat.

¹⁸ *Ibidem*, dosar 1/1902, fila 269. În schimbul acestei activități, în data de 27 iulie primește suma de 80 de coroane.

¹⁹ *Ibidem*, dosar 1/1900, nenumărat. Același document consemnează faptul că, pentru fiecare dintre cele două activități suplimentare, dascălul primea suma de 50 de florini.

²⁰ În schimbul acestora, dascălul a primit un salariu lunar de 80 de coroane; *Ibidem*, dosar 1/1901, filele 65, 79, 91, 110, 127, 146, 187, 208, 223 și 238.

²¹ *Ibidem*, fila 158. În luna iunie a anului 1901, acesta primește suma de 100 de coroane ca plată „pentru instruirea și conducerea corului școlar pe anul școlar 1900/901”.

²² Facem referire aici îndeosebi la modalitatea de confirmare a plății aferente conducerii celor două coruri. În anii precedenți, dascălul era remunerat pentru ambele activități în aceeași zi, plata fiind atestată printr-o singură chitanță. În cazul de față se păstrează această chitanță, însă ea îl prezintă pe Ioan Pavel doar în calitate de dirijor al corului școlar, de aici putându-se deduce că acesta a renunțat la cea de-a doua îndatorire, aceea de conducător al corului de adulți.

²³ *Ibidem*, dosar 1/1902, fila 256; dosar 1/1903, fila 252; dosar 1/1904, fila 253.

ce vechiul *pomolog* Nicolae Șandru a demisionat, comitetul parohial l-a ales în această funcție pe dascălul Ioan Pavel. În opinia *magistratului* orășenesc, dreptul de a numi o persoană în această funcție intră în atribuția sa, alegerea făcută de comitetul parohial fiind considerată nevalidă²⁴.

Documentele aferente anilor 1902²⁵, 1903²⁶ și 1904²⁷ nu fac referire la activități muzicale desfășurate de dascălul Ioan Pavel, în schimb, în anii 1905 și 1906 acesta este remunerat pentru „propunerea muzicii vocale” elevilor școlii confesionale ortodoxe²⁸ (**anexa 4**). De observat faptul că, spre deosebire de anii anteriori, niciun document nu mai menționează vreo activitate corală desfășurată de dascălul Ioan Pavel. După ce în anul 1901 a renunțat – din motive care ne rămân necunoscute – la conducerea corului adulților, după patru ani nici pregătirea corului școlar nu mai apare printre atribuțiile sale. Se pare totuși că predarea „muzicii vocale” și pregătirea corului școlar constituiau două activități complementare, poate chiar echivalente²⁹.

---

²⁴ *Ibidem*, dosar 1/1902, fila 95. De menționat că documentul este semnat de primarul și de primul notar al orașului.

²⁵ *Ibidem*, filele 151, 168, 184, 209, 222, 237, 298, 310, 323 și 340. Documentele citate fac referire la salariul dascălului. După ce în primele șase luni ale anului salariul acestuia se păstrează la valoarea de 80 de coroane lunar, începând cu luna septembrie înregistrează o scădere, ajungând la 75 de coroane lunar. Pe chitanța lunii septembrie – prima care consemnează scăderea venitului – apare următoarea mențiune (în partea de jos a paginii): „Notă: Salarul împărțit pe 12 luni”.

²⁶ *Ibidem*, dosar 1/1903, filele 154, 170, 187, 206, 226, 244, 245, 269, 295, 309, 323 și 340. Pentru prima dată în istoricul financiar al acestui dascăl, am identificat și chitanțele care confirmă primirea venitului salarial pe lunile iulie și august (probabil lunile în care elevii se aflau în vacanță). În privința cuantumului venitului lunar, putem spune că în primele opt luni ale anului acesta a fost de 75 de coroane, urmând ca din luna septembrie să crească la 110 coroane.

²⁷ *Ibidem*, dosar 1/1904, filele 94, 115, 128, 141, 171, 194, 275, 298, 308 și 332. Conform celor zece chitanțe salariale citate, în acest an venitul dascălului a fost de 110 coroane lunar.

²⁸ *Ibidem*, dosar 1/1905, fila 193 și dosar 1/1906, fila 230. Valoarea remunerației era de 100 de coroane. În afara acestei sume, Ioan Pavel a primit în fiecare lună 110 coroane, reprezentând salariul său de învățător; *Ibidem*, dosar 1/1905, filele 51, 67, 83, 109, 128, 157, 207, 228, 243 și 264; dosar 1/1906, filele 135, 147, 163, 183, 204, 220, 254, 279, 289 și 316.

²⁹ Informația este cuprinsă într-o chitanță datată 20 iunie 1906, prin care

În afara activității sale de dascăl, în anul 1906 Ioan Pavel mai este menționat de documente și în calitate de notar al comitetului parohial și de membru al comitetului „protopresbiteral”³⁰.

Activitățile desfășurate de învățătorul Ioan Pavel în anul 1907 sunt în mare măsură aceleași ca și în anul precedent, singura dintre îndatoririle acestuia care nu mai este consemnată de documente fiind aceea de membru al comitetului „protopresbiteral”³¹.

În calitate de notar, Ioan Pavel a consemnat în procese verbale majoritatea ședințelor comitetului parohial. Dat fiind faptul că școala confesională ortodoxă din Sebeș aparținea, din punct de vedere administrativ, tot de Biserică, se organizau și ședințe care dezbăteau

---

Ioan Pavel confirmă faptul că a primit suma de 100 de coroane „ca remunerație pentru instruirea muzicii vocale (cor școlar)”; *Ibidem*, dosar 1/1906, fila 230. Identitatea dintre cele două activități poate fi dedusă și din faptul că niciodată dascălul nu a primit o remunerație distinctă pentru fiecare dintre acestea.

³⁰ Pentru fiecare dintre activitățile amintite, învățătorul a fost remunerat cu diferite sume de bani. În schimbul activității de notar parohial, Ioan Pavel a primit, la 16 ianuarie 1907, suma de 40 de coroane; *Ibidem*, dosar 1/1906, fila 350 (a se vedea în acest sens fila 79 din același dosar, precum și filele 8 și 9 verso din dosarul 1/1907). În privința ultimei dintre activitățile amintite, aceea de membru al comitetului „protopresbiteral”, documentele atestă faptul că plata celor implicați se făcea sub forma unei diurne acordate cu prilejul fiecărei ședințe. Fondul arhivistic corespunzător anului 1906 menționează trei astfel de ședințe, desfășurate în zilele de 25 februarie, 18 aprilie și 16 august 1906. Pentru participarea la fiecare dintre acestea, Ioan Pavel a primit o diurnă de 2 coroane; *Ibidem*, dosar 1/1906, filele 110, 112 și 115. În documentele citate sunt menționate sumele globale convenite tuturor membrilor participanți la ședințe. Dat fiind faptul că fiecare dintre cei care luau parte la aceste întruniri era semnatar al chitanței care consemna primirea banilor, am identificat o legătură între sumele acordate și numărul participanților la ședințe. În felul acesta am dedus că modul de calcul al sumelor se baza pe algoritmul „număr de participanți la ședință x 2 coroane”.

³¹ Pentru toate activitățile desfășurate, dascălul a fost remunerat cu sume identice sau apropiate ca valoare celor din anul precedent. Principala sursă de venit a acestuia o constituia salariul de învățător care în primele șase luni ale anului a rămas la valoarea de 110 coroane lunar, iar începând cu luna septembrie a înregistrat o majorare, ajungând la 120 de coroane lunar; *Ibidem*, dosar 1/1907, filele 55, 66, 79, 115, 128, 143, 179, 193, 207 și 239. Predarea muzicii vocale la școală i-a adus dascălului Ioan Pavel un venit de 100 de coroane [*Ibidem*, fila 171], în timp ce pentru îndeplinirea funcției de notar al comitetului parohial a primit suma de 40 de coroane; *Ibidem*, fila 245.

situația acestei instituții de învățământ, în cadrul căroră se făcea adesea o prezentare a nivelului de cunoștințe și deprinderi dobândite de fiecare clasă în parte. Fondul documentar corespunzător anului 1908 păstrează mai multe referiri de acest fel, însă, în concordanță cu tematica studiului nostru, vom aminti doar informațiile referitoare la dascălul Ioan Pavel.

În ședința din 21 iunie 1908 învățătorii școlii confesionale ortodoxe, împreună cu reprezentanții parohiei Sebeș, au analizat rezultatul examenelor școlare desfășurate în același an, în zilele de 19, 20 și 21 iunie. Pe baza rezultatelor obținute de elevi, s-a realizat o scurtă prezentare a fiecărei clase. Învățătorul Ioan Pavel răspundea, la momentul respectiv, de instruirea elevilor clasei a patra, care a fost prezentată de către protopopul Sergiu Medean în felul următor: „Deși clasa, prin strămutarea învățătorilor, nu a fost în împrejurări normale, totuși, cu excepțiunea *computului*, care a mers mai slăbuț, sporul a fost bun și s-a observat planul de învățământ”³².

Într-o altă ședință, desfășurată în data de 17 aprilie 1908, s-a ridicat problema învățării limbii maghiare, care era obligatorie în vremea respectivă. Una dintre metodele recomandate pentru sporirea cunoștințelor elevilor la această disciplină este elocventă pentru tematica cercetării noastre: elevii trebuie să cânte în unghurește și să înțeleagă ce cântă³³.

La 15 septembrie 1908 are loc o conferință a învățătorilor școlii confesionale, prezidată de protopopul Sergiu Medean, în cadrul căreia, printre alte probleme discutate, s-a făcut referire și la participarea elevilor școlii amintite la slujbele religioase. În acest sens, s-au constituit două grupe de elevi, aflate fiecare sub supravegherea unor dascăli. Elevii grupei I se aflau sub oblăduirea învățătorilor George Albu și Ioan Pavel, în timp ce dascălii Samuil Roșu, Ambrozie Tătar și Nechita Luculeț răspundeau de elevii din grupa a II-a. În afară de atribuția privind grupa I de elevi, dascălul Ioan Pavel a fost însărcinat și cu o altă misiune: „are să-și formeze corul bisericesc din clasa V și VI și din cursul II de repetițiune, despre cari să poarte evidenție – și numai cu copiii aleși în cor va merge la biserică”³⁴.

---

³² *Ibidem*, dosar 1/1908, fila 19.

³³ *Ibidem*, fila 18.

³⁴ *Ibidem*, fila 26. Îndeplinirea îndatoririlor primite îi aducea dascălului Ioan Pavel și un venit suplimentar. Trei documente date 1908 fac referire la remunerația primită de acesta în schimbul instruirii corului școlar. Este vorba despre trei chitanțe datate 1 ianuarie, 1 august și 1 decembrie care fiecare atestă primirea de către dascăl a sumei de 50 de coroane; *Ibidem*, filele 149,

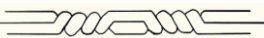
În anul 1908, în afara atribuțiilor de dascăl și de dirijor al corului școlar, Ioan Pavel a mai îndeplinit și funcția de notar al comitetului parohial³⁵. Documentele aferente următorilor patru ani nu mai fac referire la activitatea dirijorală a lui Ioan Pavel, acesta fiind amintit doar în calitate de dascăl și de notar al comitetului parohial³⁶.

---

245 și 330. Cumulate, sumele cuprinse în cele trei chitanțe atestă faptul că dascălul a primit pentru această activitate o remunerație mai mare cu 50 de coroane decât în anul precedent. Totuși, există o anumită ambiguitate în privința modului în care documentele amintite redau raportul dintre sumele consemnate de acestea și suma anuală convenită celui care îndeplinește această activitate. Dacă prima chitanță consemnează faptul că cele 50 de coroane reprezintă „anticipație” la remunerația pentru pregătirea corului școlar, celelalte două documente fac referire ambele la rata a II-a din suma anuală destinată acestei activități.

³⁵ Atât pentru activitatea la catedră, cât și pentru cea notarială, dascălul a primit remunerații corespunzătoare. În privința salariului de dascăl, se poate spune că este elocvent prezentat în fondurile documentare, păstrându-se chitanțele salariale pe toate cele 12 luni ale anului; *Ibidem*, filele 120, 145, 157, 171, 194, 201, 225, 242, 255, 277, 299 și 326. După ce în primele două luni ale anului acesta primește un venit lunar de 120 de coroane, în luna martie îi revine suma de 149 de coroane și 98 de fileri, reprezentând salariul de învățător pe luna martie și „diferența de salariu conform noii legi școl. pe lunile ianuarie și februarie”. În celelalte nouă luni ale anului, venitul lunar revenit dascălului a fost de 116 de coroane și 66 fileri. În lunile iunie, septembrie și decembrie suma amintită a fost suplimentată cu 50 de coroane, reprezentând „rata cuartală de cuartir” (este vorba despre ajutorul pentru chirie acordat o dată la trei luni, adică de patru ori pe an). În schimbul activității de notar al comitetului parohial, Ioan Pavel a primit la 1 decembrie suma de 40 de coroane; *Ibidem*, fila 323.

³⁶ Documentele care fac referire la cele două atribuții sunt de natură financiară. În anul 1909, salariul lunar al dascălului Ioan Pavel rămâne la valoarea de 116 coroane și 66 fileri; *Ibidem*, dosar 1/1909, filele 145, 159, 175, 194, 219, 234, 254, 275, 292, 311, 331 și 349. Odată la trei luni, acesta mai beneficia și de suma de 95 coroane, reprezentând ajutorul acordat de școală pentru plata chiriei; *Ibidem*, filele 174, 235, 291 și 350. În schimbul activității de notar al comitetului parohial desfășurată în anul 1909, Ioan Pavel a primit suma de 40 de coroane; *Ibidem*, fila 307 (în acest sens se pot consulta și filele 54, 55 și 85 din același dosar). Pentru anul 1910 documentele atestă o modificare a veniturilor înregistrate de învățătorul Ioan Pavel. În schimbul activității didactice desfășurate la școala confesională ortodoxă, acesta primește în fiecare lună suma de 156 de coroane și 66 de fileri; *Ibidem*, dosar 1/1910, filele 68, 86, 116, 135, 152, 183, 194, 218, 231, 249 și 266 (nu se păstrează chitanța care să ateste plata drepturilor salariale ale dascălului pe luna

Adeseori dascălii erau cooptați în activități care vizau creșterea nivelului de cultură al populației, proiecte care nu urmăreau neapărat dobândirea unor cunoștințe pur teoretice, ci vizau domenii cu mare arie de aplicabilitate în viața oamenilor simpli. În fondul documentar al *Astrei* am identificat astfel de activități, pentru a căror realizare a fost cooptat dascălul Ioan Pavel. Bunăoară, duminică, 17 mai 1909, acesta a ținut în comuna Cacova o prelegere cu tema „Cultura viței de vie americane”, la care au asistat aproximativ 35 de persoane³⁷. Pentru deplasarea în comuna amintită, dascălul a primit suma de patru coroane, necesară pentru achitarea costului trăsorii³⁸. Aceeași prelegere a fost susținută de dascăl și în localitatea Săsciori, în fața unui auditoriu format din 60 de persoane. Menționăm și faptul că în sursa citată, la numele dascălului Ioan Pavel apare și precizarea „învățător Lancrăm”³⁹.

---

martie). Două dintre chitanțele identificate menționează că suma amintită reprezintă în fapt rezultatul cumulării mai multor venituri convenite dascălului: „salar înv. și relut de quartir și grădină” (este vorba despre chitanțele salariale pe lunile ianuarie și februarie; chiar dacă documentele financiare corespunzătoare celorlalte luni nu mai menționează această defalcare a venitului, considerăm că modalitatea de calcul al acestuia rămâne aceeași pe tot parcursul anului). În schimbul activității de notar parohial dascălul a fost remunerat cu 40 de coroane; *Ibidem*, fila 222. În anul 1911, Ioan Pavel înregistrează aceleași venituri ca și în anul anterior; *Ibidem*, dosar 1/1911, filele 274, 306, 315, 342, 359, 371, 386, 393, 427, 443, 461, 464 și 431 (chitanța pe luna ianuarie lasă să se înțeleagă că suma amintită este, ca și în anul precedent, rezultatul unui cumul de venituri. De data aceasta este menționat, alături de salariu, doar „relutul pe grădină”). În anul 1912 suma primită de dascăl în schimbul activității notariale este identică cu cea din anul precedent; *Ibidem*, dosar 1/1912, fila 269 (pentru activitatea de notar desfășurată de Ioan Pavel în anul 1912 se poate consulta și fila 23 din același dosar). Venitul său de dascăl a suferit ușoare modificări: dacă în primele opt luni ale anului rămâne la valoarea de 156 de coroane și 66 de fileri, începând cu luna septembrie acesta înregistrează o ușoară creștere, ajungând la valoarea de 165 de coroane; *Ibidem*, filele 97, 146, 167, 184, 201, 219, 229, 257, 282, 296, 304 și 328.

³⁷ Idem, Fond *Astra*, dosar 1/1909, fila 2 verso.

³⁸ *Ibidem*, fila 21.

³⁹ *Ibidem*, fila 2 verso. Dascălul Ioan Pavel provenea din Lancrăm, dar își desfășura activitatea în Sebeș. Ținând seama de faptul că și chitanța de primire a sumei necesare transportului a fost întocmită tot la Lancrăm, în data de 24 mai 1909, putem emite ipoteza că în perioada amintită dascălul locuia la Lancrăm, Sebeșul fiind doar locul în care își desfășura activitatea profesională. Totuși, documentele corespunzătoare acestui an din fondul

Ca angajați ai școlii confesionale ortodoxe, dascălii erau adesea cooptați în diferite proiecte ale bisericii, unele dintre acestea de mare anvergură. În anul 1911 a fost demarat un astfel de proiect, și anume „zidirea bisericii a treia”⁴⁰, a cărui fază incipientă a constat în realizarea unei colecte benevole în rândul credincioșilor din localitate. Pentru realizarea acestui deziderat au fost cooptați, pe lângă preoți, și dascălii școlii confesionale, atribuindu-i-se fiecăruia îndeplinirea acestei misiuni în una dintre parohii. Ioan Pavel a fost desemnat să contribuie la realizarea acestui demers în parohia a III-a, unde funcționa ca preot un fost coleg de-al său de catedră, Avram David⁴¹.

În anul 1913 Ioan Pavel este amintit în documente ca referent al

---

Parohia Ortodoxă Sebeș atestă faptul că Ioan Pavel primea bani pentru chirie. Ca atare, este posibil ca acesta să fi fost chiriaș al unuia dintre imobilele Sebeșului, revenind la Lancrăm, probabil, doar pe timpul vacanțelor școlare. În același timp, nu este exclus ca documentul citat să facă referire la un alt dascăl cu același nume provenit tot din Lancrăm. În lucrarea sa dedicată Lancrămului, Ana Lupu are un capitol în care îi prezintă pe oamenii de seamă proveniți din această localitate. În cadrul acestuia, face referire la doi dascăli cu numele Ioan Pavel care au trăit în aceeași perioadă: învățătorul, devenit ulterior inspector școlar în Bistrița, Ioan Pavel (1874-1970) – cel la care ne-am referit în studiul de față – și învățătorul din Lancrăm Ioan Pavel (1878-1966). În timp ce primul dintre aceștia și-a desfășurat activitatea în Sebeș, cel de-al doilea a activat ca dascăl în satul natal, fiind mai îndreptățit să primească apelativul de „învățător Lancrăm” (pentru mai multe informații în acest sens a se vedea Ana Lupu, *op. cit.*, p. 144).

⁴⁰ Nu putem să precizăm la care dintre bisericile din Sebeș face referire acest document, deoarece nici una dintre ele nu a fost zidită în această perioadă. Cea mai veche biserică ortodoxă din localitate a fost ridicată la sfârșitul secolului al XVII-lea, fiind pentru prima dată menționată documentar în anul 1733. Între anii 1778-1783 a fost zidită cea de-a doua biserică ortodoxă cu hramul *Adormirea Maicii Domnului*, care există și astăzi. În anul 1818 a fost finalizată zidirea bisericii cu hramul *Schimbaria la Față* aparținând comunității greco-catolice, iar cea de-a treia biserică ortodoxă a fost ridicată în perioada 1819-1827. În secolul XX, în localitatea Sebeș nu s-a ridicat nicio biserică, primele acțiuni de acest fel fiind întreprinse abia după prăbușirea regimului comunist. Pentru mai multe informații în acest sens a se vedea Călin Anghel, *Evoluția urbanistică a orașului Sebeș*, Alba Iulia, Edit. Altip, 2011, p. 36-39.

⁴¹ SJANA, Fond *Parohia Ortodoxă Sebeș*, dosar 1/1911, fila 19. Practica alegerii noilor preoți dintre dascălii școlii confesionale este destul de des menționată în fondurile documentare cercetate.

comisiei permanente a învățământului din „tractul Sebeșului”⁴², iar între anii 1913 - 1917 acesta a îndeplinit și funcția de bibliotecar al bibliotecii „tractuale” din Sebeș⁴³.

Anii 1914, 1915 și 1916 aduc o diversificare a activităților desfășurate de învățătorul Ioan Pavel. Pe lângă cele două funcții îndeplinite de acesta și în anii anteriori – dascăl și notar al comitetului parohial – documentele îl menționează și în calitate de epitrop. Totodată, își reia activitatea de dirijor al corului școlar, întreruptă de mai mulți ani⁴⁴.

---

⁴² *Ibidem*, dosar 1/1926, fila 301 verso.

⁴³ *Ibidem*, dosar 1/1913-1914, fila 79; dosar 1/1913-1914, filele 76 și 124; dosar 1/1915, fila 120; dosar 1/1916, fila 106; dosar 1/1915, fila 93. În schimbul îndeplinirii acestei funcții în anii menționați dascălul a primit o remunerație anuală de 50 de coroane.

⁴⁴ Este posibil să nu fie vorba despre o întrerupere propriu-zisă, ci doar de o lipsă a documentelor care să ateste realizarea acestei activități. Pentru toate îndatoririle amintite, dascălul a primit anumite sume de bani. În anul 1914 în schimbul activității de învățător al școlii confesionale ortodoxe, Ioan Pavel a fost răsplătit cu un salariu lunar în valoare de 165 de coroane; *Ibidem*, dosar 1/1914, filele 115, 130, 148, 165, 181, 197, 208, 230, 244, 257, 268 și 279. În calitate de notar al comitetului parohial, acesta a primit – atât în anul 1913, cât și în anul 1914 – o remunerație anuală de 40 de coroane; *Ibidem*, dosar 1/1913-1914, fila 148 și dosar 1/1914, fila 325. Pregătirea corului elevilor în anul școlar 1913-1914 i-a adus suma de 100 de coroane; *Ibidem*, dosar 1/1914, fila 103. În schimbul desfășurării activității de „epitrop manipulant”, dascălului i-a fost înmănată, în ultima zi a anului 1914, suma de 300 de coroane; *Ibidem*, fila 350 (se poate consulta în acest sens și fila 62 din același dosar). În afara sumelor amintite, Ioan Pavel a mai primit 2 coroane în schimbul participării la ședința din 29 martie a comitetului „protopresbiteral”; *Ibidem*, dosar 1/1913-1914, fila 87. În anul 1915 salariul de dascăl al lui Ioan Pavel rămâne la valoarea de 165 de coroane lunar; *Ibidem*, dosar 1/1915, filele 135, 149, 157, 165, 174, 183, 192, 201, 210, 217, 228 și 235 (o mențiune aparte cuprinde chitanța pe luna martie, care precizează că suma de 165 de coroane constituie atât salariu, cât și „bani de quartir”. Se pare că se păstrează forma cumulată de exprimare a sumelor, detalii asupra modului de constituire a acestora nefiind oferite de documente decât sporadic). Remunerația primită pentru instruirea corului școlar este mai mică decât în anul 1914, ajungând abia la 80 de coroane; *Ibidem*, fila 126. Ca epitrop, Ioan Pavel este răsplătit anual cu suma de 300 de coroane [*Ibidem*, fila 354 – a se vedea și fila 73 din același dosar], în timp ce pentru participarea la două ședințe ale comitetului „protopresbiteral” acesta primește o diurnă de 4 coroane (câte 2 coroane pentru fiecare ședință); *Ibidem*, filele

În calitate de episcop, Ioan Pavel întocmește, în data de 31 decembrie 1916, un „document” în care precizează că, deschizând „lada iertării”⁴⁵ din biserică, a aflat suma de 58 de coroane și 18 fileri⁴⁶.

Un cupon poștal din anul 1916 consemnează faptul că dascălul a contribuit cu suma de 50 de coroane la rezidirea seminarului teologic din Sibiu⁴⁷.

Începând cu luna septembrie a anului 1917 Ioan Pavel figurează în calitate de director al școlii confesionale din Sebeș, statut pe care îl va avea și pe parcursul anilor 1918 și 1919⁴⁸. Cu toate acestea, nu renunță la atribuțiile mai vechi de predare a cântării la școală și de episcop⁴⁹.

---

104 și 111. În anul 1916 Ioan Pavel primește un venit lunar de dascăl de 165 de coroane; *Ibidem*, dosar 1/1916, filele 143, 158, 179, 201, 208, 231, 244, 250, 261, 268 și 269. Pentru activitatea de dirijor al corului elevilor în anul școlar 1915-1916, Ioan Pavel a fost răsplătit cu suma de 80 de coroane; *Ibidem*, fila 39. Alte 2 coroane au intrat în posesia sa pentru participarea la ședința comitetului „protopresbiteral” ținută în același an la 18 februarie; *Ibidem*, fila 88. În data de 15 noiembrie, Ioan Pavel consemnează faptul că a primit suma de 300 de coroane ca „remunerație de episcop manipulant pe anul 1916”; *Ibidem*, fila 326.

⁴⁵ „Lada iertării” este o cutie așezată până astăzi la intrarea în unele biserici, în care credincioșii introduc contribuții bănești benevole, destinate în special ajutorării celor săraci.

⁴⁶ *Ibidem*, fila 45.

⁴⁷ *Ibidem*, fila 148. Exprimarea din document este destul de lacunară.

⁴⁸ Noul statut al dascălului are repercusiuni pozitive și asupra situației sale financiare. După ce în primele opt luni ale anului 1917 acesta figurează cu un venit lunar de 165 de coroane, începând cu luna septembrie salariul său ajunge la valoarea de 181 de coroane și 66 de fileri. Conform chitanțelor, suma amintită este constituită din salariul de învățător și remunerația de director; *Ibidem*, dosar 1/1917, filele 160, 171, 179, 188, 194, 204, 215, 221, 228, 234, 243 și 250. Dacă în primele șase luni ale anului 1918 venitul dascălului rămâne la valoarea de 181 de coroane și 66 de fileri, începând cu luna iulie înregistrează o majorare cu 50 de coroane, ajungând la 231 de coroane și 66 de fileri. Menționăm faptul că majorarea pe luna iulie este acordată retroactiv în luna august; *Ibidem*, dosar 1/1918, filele 141, 152, 162, 172, 180, 187, 197, 207, 221, 222, 231, 234 și 244. Pentru lunile ianuarie și februarie ale anului 1919, Ioan Pavel confirmă primirea sumei de 363 de coroane și 32 de fileri, reprezentând salariul de învățător și remunerația de director; *Ibidem*, dosar 1/1919, fila 353.

⁴⁹ Pentru predarea cântării în școală Ioan Pavel a primit o remunerație anuală de 90 de coroane, iar pentru îndeplinirea funcției de episcop în anul respectiv a fost răsplătit cu 300 de coroane [*Ibidem*, dosar 1/1917, filele 289 și 148].

Documentele aferente anului 1918 nu îl mai menționează pe Ioan Pavel ca „dascăl de cântări”, ci doar în calitate de epitrop⁵⁰.

În data de 5 mai 1919 protopopiatul Sebeș emite o circulară pe tema examenelor de la sfârșitul anului școlar 1918-1919. După ce face mai multe precizări cu privire la desfășurarea propriu-zisă a examenelor, documentul anunță că în data de 19 iunie va avea loc la școala din Sebeș o conferință la care vor participa toți învățătorii din protopopiatul Sebeș. Pentru pregătirea subiectelor conferinței, este stabilită o comisie formată din mai mulți dascăli, printre care figurează și „Ioan Pavel din Lancrăm”⁵¹.

La 7 martie 1920 comitetul parohial din Sebeș a prezentat în fața sinodului parohial raportul asupra activității desfășurate în anul 1919. Procesul verbal întocmit cu această ocazie consemnează: „Învățătorul Ion Pavel, după o activitate frumoasă la noi, fiind numit revizor școlar, s-a dus de la școala noastră”⁵².

Se pare că după pensionare, dascălul Ioan Pavel s-a reîntors în Lancrăm. Numele său este menționat – cu apelativul „învățător pensionar” – în procesul verbal al adunării generale a Despărțământului Sebeș al *Astrei*, desfășurată la Lancrăm în data de 11 octombrie 1942⁵³. În acest context, Ioan Pavel a rostit o alocuțiune pe tema realizărilor *Astrei*⁵⁴.

Ioan Pavel a murit la București, în data de 19 martie 1970, fiind adus și înmormântat în cimitirul de lângă biserica din Lancrăm⁵⁵.

Concluzii

Succintele informații prezentate atestă faptul că învățătorul Ioan Pavel a desfășurat o activitate bogată în slujba Bisericii, a școlii și a comunității românești din Sebeș și împrejurimi. În perioada de mai bine

---

⁵⁰ *Ibidem*, dosar 1/1918, filele 128, 257 și 343. În această calitate, Ioan Pavel a beneficiat de o remunerație anuală în valoare de 400 de coroane.

⁵¹ *Ibidem*, dosar 1/1919, fila 244.

⁵² *Ibidem*, dosar 1/1920, fila 60 verso. Ioan Pavel a devenit inspector școlar la Bistrița-Năsăud, „fiind unul dintre primii inspectori școlari români pentru învățământul primar din Ardeal”; *** *Vârstele orașului. Sebeș...*, p. 140.

⁵³ SJANA, Fond *Astra*, dosar 1/1943, fila 173 verso.

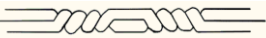
⁵⁴ *Ibidem*, fila 174 verso. Este posibil ca documentele din fondul *Astra* pe care le-am citat să nu facă referire la învățătorul care face obiectul studiului de față, ci la celălalt dascăl cu același nume (pentru mai multe detalii a se vedea *nota 39*).

⁵⁵ Nicolae Dănilă, *op. cit.*, p. 15.

de două decenii pe care a petrecut-o în serviciul de dascăl al școlii confesionale ortodoxe din Sebeș s-a făcut remarcat prin rezultate deosebite, care, chiar dacă nu sunt explicit consemnate în documentele de arhivă, sunt susținute de multiplele îndatoriri care i s-au încredințat în cadrul administrației parohiale și a celei școlare. La fel de bogată a fost și activitatea sa muzicală, care îl prezintă ca pe unul dintre promotorii muzicii corale din Transilvania.

References

1. Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Alba, *Fond Parohia Ortodoxă Sebeș*, dosarele: 1/1869, 1/1897, 1/1898, 1/1899, 1/1900, 1/1901, 1/1902, 1/1903, 1/1904, 1/1905, 1/1906, 1/1907, 1/1908, 1/1909, 1/1910, 1/1911, 1/1912, 1/1913-1914, 1/1914, 1/1915, 1/1916, 1/1917, 1/1918, 1/1919, 1/1920 și 1/1926.
2. Idem, *Fond ASTRA*, dosarele 1/1909 și 1/1943.
3. *** *Vârstele orașului, Sebeș – 750 de ani de atestare documentară*, Sebeș, Edit. Alba Print, 1995
4. Anghel, Călin, *Evoluția urbanistică a orașului Sebeș*, Alba Iulia, Edit. Altip, 2011.
5. Dănilă, Nicolae, *Sebeșul și Marea Unire*, Sebeș, 2003.
6. Lupu, Ana, *File de cronică din Lancrăm*, Alba Iulia, Edit. Aeternitas, 2008.

Anexa 1: Învățătorul și Dirijorul Ioan Pavel⁵⁶

⁵⁶ *Apud Nicolae Dănilă, op. cit., p. 72.*

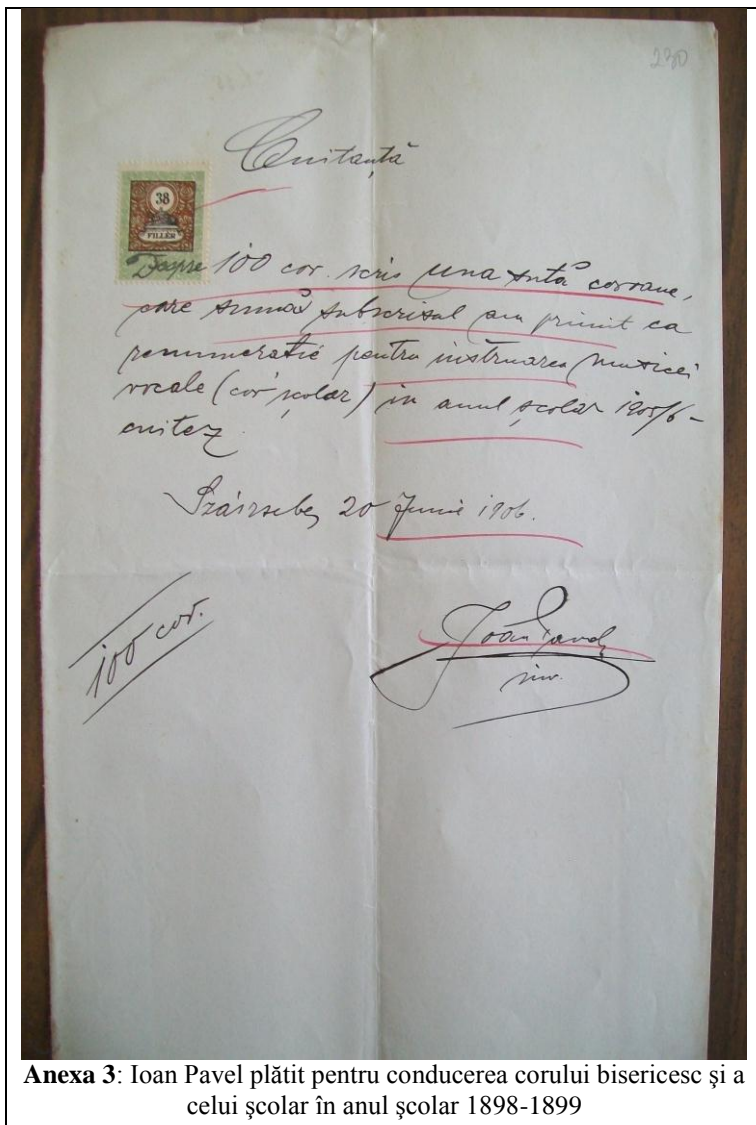
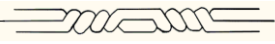
Onorat comitet parochial.

În anul trecut am fost adresat onoratului
comitet parochial o rugare, pentru a mi se da
cuartier în localul școlii. Căruia nu mi s'a luat
în considerare. În decursul acestui an am esperi-
at, că salariul e insuficient, pentru a mi putea
sustinea în Sibiu. Din acest motiv vin din nou
a ruga pe onoratul comitet parochial să mi accor-
de cuartier în școală, fiind la cas contrar nece-
sitat a abdică și a mi căuta alt post.

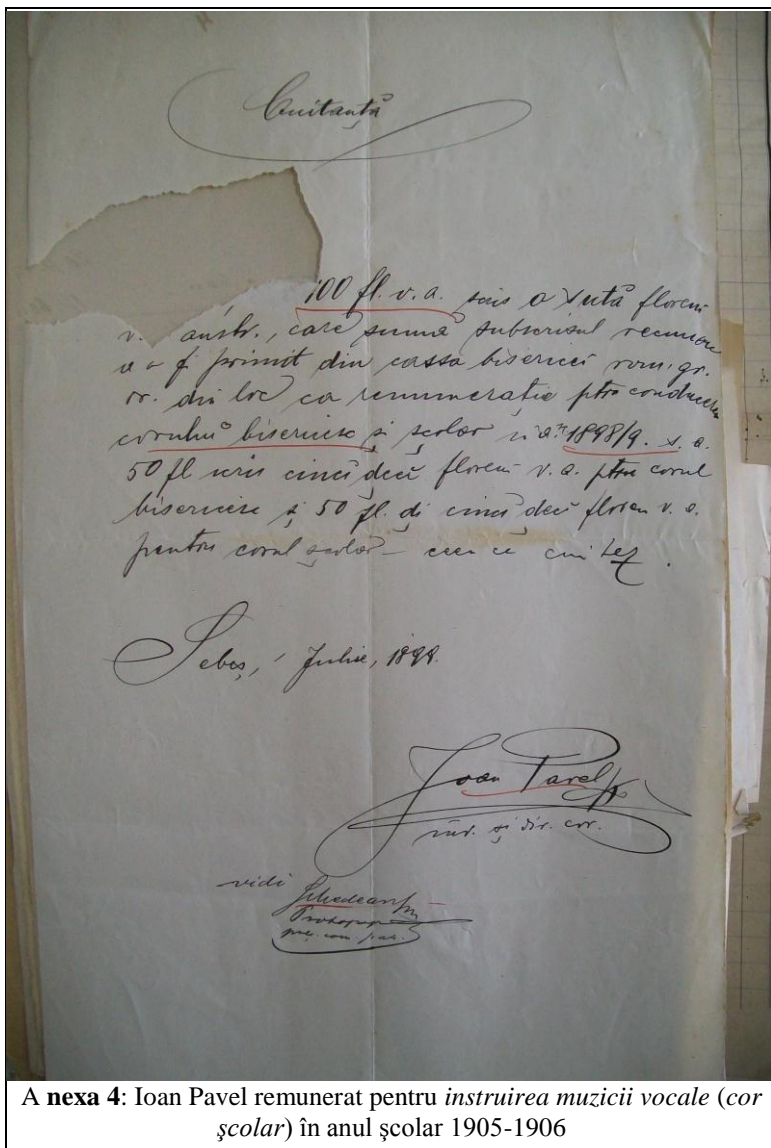
Sas Sibiu, 21 Iulie, 1898.

Cu distins respect
Ioan Pavel
iuv.

Anexa 2: Scrisoare prin care învățătorul Ioan Pavel solicită locuință

Anexa 3: Ioan Pavel plătit pentru conducerea corului bisericesc și a celui școlar în anul școlar 1898-1899

A nexa 4: Ioan Pavel remunerat pentru instruirea muzicii vocale (cor școlar) în anul școlar 1905-1906